

SURİYE’NİN KUZEYİNDEN DÖNENLERİN DURUMU VE IRAK’TA RADİKAL DALGA RİSKİ

SİBEL DÜNDAR

Araştırma Asistanı ORSAM

“

2019’a giden ve devamını içine alan süreçte terör örgütü IŞİD’in kontrol ettiği bölgelerdeki kadın ve çocuklar dâhil olmak üzere yaşayan kişilerin akıbetlerinin ne olacağı ise IŞİD sonrası dönemdeki en büyük soru işaretlerinden birisi olarak belirdi ve hâlen tam olarak cevaplanamadı. Bir yandan el-Hol ile sembolleşen IŞİD ardılı kimselerin kaldıkları kamplardaki şartlar, diğer yandan geri alımlar sonucu orijin ülkelerine dönenlerin akıbetleri birçok tartışmayı beraberinde getirdi.

”

Birleşmiş Milletler (BM) geçtiğimiz günlerde uluslararası toplumu Suriye’nin kuzeyindeki kamplardaki vatandaşlarını geri almaya çağırdı. Bu çağrı, BM başta olmak üzere birçok uluslararası kuruluş ve devletin sık sık yaptığı çağrılardan sadece birisi. Kimi hükümet vatandaşlarını geri almak konusunda son derece isteksiz davranırken

M. ENES ARSLAN

Araştırma Asistanı ORSAM

kimi hükümet de somut girişimlerde bulunarak binlerce vatandaşını geri aldı ve almaya devam etmektedir. Vatandaşlarını geri alma konusunda istekli ülkelerin başında ise Irak gelmektedir. Irak hükümeti, bugün itibarıyla Suriye’nin kuzeyindeki kamplardan binlerce vatandaşını Irak’a götürmüş durumdadır. Peki bu insanlar ne durumda? Irak hükümetinin geri dönenlere yönelik politikaları yeterli mi? Uzun vadede yeni bir radikalleşme dalgası Irak’ta kendisini gösterebilir mi? Birçok soru halen cevaplanmayı beklemektedir.

Mart 2019’da Suriye-Irak sınırındaki Bağuz’da son kontrol ettiği toprak parçasını da kaybeden Irak ve Şam İslam Devleti (IŞİD) terör örgütü, sahip olduğu kaynakları Asya ve Afrika’ya yönlendirdi ve Ortadoğu’da daha çok hücre yapılanması şeklinde varlığını sürdürdü. Irak ve Suriye’de kontrolü kaybeden IŞİD, militanlar, zorla kontrol altına aldığı bölgelerdeki kişiler ve yabancı savaşçılarla aileleri gibi farklı grupları barındıran on binlerce kişiyi ardında bıraktı. 2019’a giden ve devamını içine

alan süreçte terör örgütü IŞİD’in kontrol ettiği bölgelerdeki kadın ve çocuklar dâhil olmak üzere yaşayan kişilerin akıbetlerinin ne olacağı ise IŞİD sonrası dönemdeki en büyük soru işaretlerinden birisi olarak belirdi ve hâlen tam olarak cevaplanamadı. Bir yandan el-Hol ile sembolleşen IŞİD ardılı kimse-

lerin kaldıkları kamplardaki şartlar, diğer yandan geri alımlar sonucu orijin ülkelerine dönenlerin akıbetleri birçok tartışmayı beraberinde getirdi. Bu tartışmaların en önemlilerinden birisi de Suriye'nin kuzeyindeki kamplardan Irak'a götürülen kimselerin uzun vadede yeni bir radikalleşme dalgasını

başlatıp başlatamayacağıyla ilgili oldu.

IRAK'A DÖNENLERİN GENEL DURUMU

Irak hükümeti, Mart 2019'dan beri IŞİD'in kontrol ettiği topraklarda yaşamış ve yoğunluklu olarak

kadın ve belirli yaş aralığındaki çocuk vatandaşlarını irili ufaklı birçok şekilde ülkesine geri götürmüştür. Bu süreçte geri dönen kişilerin daha önce IŞİD'le bağlantılı bir suçla karışmaması konusunda titizlik gösterildiği bilinmektedir. Sürecin hızlandırılması yönündeki yapılan açıklama ve

atılan adımlarla birlikte Irak bugün, Suriye'deki el-Hol Kampı'ndan kendi vatandaşlarını en çok geri kabul eden ülkelerin biri olmuştur.

“

Dönerlerin deradikalizasyon sürecinden geçerek rehabilite olması ve toplumun yeniden bir parçası hâline gelmesi, dönerlere ilişkin tartışmaların en önemli parçalarından birini oluşturmaktadır. Kimileri radikalleşmiş kimselerin asla yeniden toplumun bir parçası olamayacağını savunurken kimileri de deradikalleşme ve deradikalleşmenin süreç olduğunu, her bir birey için geçerli olabileceğini, dolayısıyla dönerlerin topluma kazandırılmasının mümkün olduğunu savunmaktadır.

”

IŞİD'e katılmak için Irak ve Suriye'ye seyahat eden kişileri geri kabul etmeye çekimser yaklaşan diğer birçok ülkenin aksine Irak hükümeti, Suriye'deki tüm vatandaşlarını geri getirmeyi planlamaktadır ve bu konuda daha fazla uluslararası destek talep etmektedir. Hatta bu konuyu bir adım daha ileriye taşıyarak el-Hol Kampı'nın tamamen kapatılması gerektiğini savunmaktadır. Irak'ın bu tutumunun ardında yatan sebep ise mevcut durumun kendi aleyhine işlediğini düşünmesidir. Geri dönüşlerin koordinasyonuna öncülük eden Irak Ulusal Güvenlik Danışma Konseyi, el-Hol Kampı'nda radikalleşmenin güçlü olduğunu ve durumun kontrolden çıktığını belirterek, mevcut şartların Irak ulusal güvenliği için önemli bir tehdit oluşturduğunu dile getirmektedir. Nitekim nüfusunun yaklaşık olarak 50 bin olduğu düşünülen el-Hol Kampı sakinlerinin yarısını Iraklılar

oluşturmaktadır. Ayrıca 10 bin civarında olduğu belirtilen yabancı terörist savaşçıların (YTS) üçte birinin de yine Irak vatandaşı olduğu belirtilmektedir. Peki yüksek güvenlik endişeleri nedeniyle belirli gruplar hâlinde kamptan çıkarılan aileleri kendi ülkelerinde nasıl bir süreç beklemektedir?

Irak hükümetinin şimdiye kadar takip ettiği prosedür, ülkeye döner ailelerin Irak'ın kuzeyinde yer alan ve kapalı bir tesis olarak kabul edebileceğimiz Cidde-1'e transfer edilmesi ve burada birkaç ay yaşamlarını idame ettirmelerini sağlamak olmuştur. Ancak bu sürecin BM'nin güvenli ve gönüllü geri dönüş ilkelerini karşılayıp karşılamadığı ve bu insanların yeniden entegrasyonunun başarı durumu soru işaretleriyle doludur. Irak'ta bulunan BM Yardım Misyonu ve Uluslararası Göç Örgütü'nün bu sorulara şimdilik yanıtsız kalması da ülkeye döner kişilerin akıbeti-

nin belirsizliğiyle ilgili şüpheleri artırmaktadır. Yeni grupların bu tesise getirilmesi devam ederken, burada birkaç ay kalan ve Suriye'den ayrıldıkları için görece daha iyi şartlara sahip olan aileler, sonraki süreçte kendilerini neyin beklediği konusunda belirsizlik içerisinde. Toplumdan dışlanma veya kendilerine yönelik misilleme girişimleri yapılması gibi durumlar onlar için endişe verici olmaktadır. Kamptan ayrılan ailelerin kimlik veya pasaport gibi temel belgelerinin bulunmadığı probleminin yanı sıra geri döndüklerinde kalacak bir yeri ya da kira ödeyebilecek maddi imkânları da kısıtlıdır. Bu aileler Irak'ta yaşadıkları bölgeye geri dönme konusunda da kendilerini güvensiz hissetmektedir. Ancak başka bir seçeneğin bulunmaması onları bu duruma zorlamaktadır. Her ne kadar Irak hükümeti yetkilileri tarafından resmî açıklama olmasa da bölge aşiretlerinin de geri dönen şahıslara karşı güvensiz hissettiği bilinmektedir. Bu açıdan her iki tarafın da karşılaştığı ya da ileride karşılaşabileceği durumlara karşı ülkede deradikalizasyon ve entegrasyon süreçlerinin başarılı bir şekilde başlatılması ve yürütülmesi son derece elzemdir.

DERADİKALİZASYON PROGRAMLARI VE IRAK

Dönenlerin deradikalizasyon sürecinden geçerek rehabilite olması ve toplumun yeniden bir parçası hâline gelmesi, dönenlere ilişkin tartışmaların en önemli parçalarından birini oluşturmaktadır. Kimileri radikalleşmiş kimselerin asla yeniden toplumun bir parçası olamayacağını savunurken kimileri

de radikalleşme ve deradikalizasyonun süreci olduğunu, her bir birey için geçerli olabileceğini, dolayısıyla dönenlerin topluma kazandırılmasının mümkün olduğunu savunmaktadır. Bununla birlikte, dünyanın çeşitli ülkelerindeki programlarda deradikalizasyon sürecinin başarılı olup olmayacağı hiçbir zaman netlik kazanmamıştır. Almanya, Birleşik Krallık, Fransa, Suudi Arabistan, Mısır, Endonezya ve daha birçok ülke radikalizasyon programları uygulamaktadır. Ancak bu programların başarıları konusunda yapılan çalışmalar net sonuçlara ulaşmanın mümkün olmadığını fakat buna karşın önemli kazanımların elde edildiğini göstermektedir.

“**Irak hükümeti, uluslararası hukuk çerçevesinde geri dönüşleri tamamlama konusunda kararlı görünmekte fakat uzun vadeye yayılması gereken deradikalizasyon sürecinin detayları ciddi belirsizlikler barındırmaktadır.**”

Hükümetlerin, kesin sonuçlar vermese de kaynak ayırarak önemli yatırımlar yaptığı deradikalizasyon programlarından beklenti içerisinde olduğu açıkça görülmektedir. Bahsi geçen programlar, radikalleşmiş kişilerin maddi ve manevi olarak adeta bir yenilenme sürecine girmesini öngörmekte ve bu süreç ise maddi imkanlarla doğrudan bağlı konumda olmaktadır. Irak'a bakıldığında geri dönenlerin topluma kazandırılmasıyla ilgili yapılan çalışmaların son derece yetersiz olduğu görülmektedir. Irak'ta

hükümetin ve diğer devlet kurumlarının bir yandan PKK ve IŞİD ile mücadele çerçevesinde güvenlik operasyonlarına, diğer yandan 2003 sonrası dönemde bir türlü tamamlanamayan siyasal düzeni oturtmaya çalışması çabaları altında geri dönenlere enerjisini ayırması zor görünmektedir. Bununla birlikte geri dönenlerin yeniden toplumun bir parçasına dönüşmesi için ise maddi ve manevi detayları titiz şekilde hazırlanmış programlar eşliğinde bir süreçten geçmeleri de elzem görünmektedir. Bu şartlar altında Irak hükümetinin dönenler için ayırdığı kaynaklar dikkate alındığında geri dönenlerin topluma kazandırılması ve yeniden terör örgütleri için elverişli birer hedefe dönüşmemelerinin sağlanması kolay görünmemektedir. Sonuç olarak, Irak hükümeti, uluslararası hukuk çerçevesinde geri dönüşleri tamamlama konusunda kararlı görünmekte fakat uzun vadeye yayılması gereken deradikalizasyon sürecinin detayları ciddi belirsizlikler barındırmaktadır. Bu ve yukarıda bahsi geçen tüm bu belirsizlikler ise Suriye'nin kuzeyinden Irak'a götürülen kişilerin uzun vadede yeni bir toplumsal radikalleşme dalgasına dönüşüp dönüşmeyeceği konusunda endişelere yol açmaktadır. Türkiye ve diğer komşu ülkeleri de yakından ilgilendiren bu kitlesel radikalleşme riski karşısında Irak hükümetinin ve diğer devlet kurumlarının politikaları sorunla baş etme konusunda desteğe ihtiyaç duymaktadır. Ayrıca, Irak'ın açıkça talep ettiği bu destek konusunda ise ortak bir tutum belirleyemeyen uluslararası toplumun, daha fazla sorumluluk alması gerekmektedir. ■